

Пізнавально-мотиваційний компонент передбачає формування позитивного ставлення до освітньо-пізнавальної діяльності, здатність до постановки значущих цілей, наполегливість та самостійність у їх досягненні, є синтезом пізнавальних процесів, розвинутого інтелекту, волі та емоцій, що забезпечує реалізацію ідей та думок у практичній діяльності, характеризується наявністю в особистості потреби, мотивів, інтересів до пізнання (тренінги, участь у підвищенні кваліфікації; організація спільних наукових та науково-практичних семінарів і конференцій із залученням зацікавлених організацій і фірм та спільна видавнича діяльність, випуск збірників наукових статей, монографій, підручників і навчальних посібників; зустрічі зі стейкхолдерами у форматі «Клуб успішних людей», тренінгові практики для підвищення рівня психологічної грамотності серед студентів і викладачів. Вони мають форму науково-методичних семінарів, лекцій-бесід, «круглих столів», колоквиумів).

Таким чином, якість освітнього середовища можна визначити як якість просторово-предметного, психолого-дидактичного, соціально-комунікаційного й пізнавально-мотиваційного компонентів, як зміст цього середовища, як якість соціальних відносин у такому середовищі, а також якість їх зв'язків.

Розвивальний ефект кожного компонента освітнього середовища можна забезпечити лише за наявності комплексу можливостей для саморозвитку всіх суб'єктів освітнього процесу.

Отже, чітко організоване ОРС ЗВО, взаємодія його суб'єктів, ціннісно-мотиваційні відносини, процеси, які у ньому відбуваються, здатні впливати не лише на якість підготовки майбутніх учителів, а також на їх готовність до професійного саморозвитку і в кінцевому результаті – визначити траєкторію власного самовдосконалення.

СОРОКОЛІТ ЮЛІЯ

головний спеціаліст відділу моніторингу, позапланового контролю та взаємодії з органами місцевого самоврядування управління Державної служби якості освіти у Тернопільській області

ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Сьогодні проблема навчання дітей з особливими освітніми потребами набуває широкої актуальності. Наразі в нашій державі відбувається реформування і модернізація освіти. Одним з глобальних чинників цього процесу є цивілізаційні процеси, пов'язані з еволюційним розвитком людства та зміною ставлення до осіб з особливими освітніми потребами. Зважаючи на це, реформування освіти в Україні сьогодні пов'язують із задоволенням освітніх потреб, інтересів і реалізацією потенційних можливостей розвитку особистості кожного члена суспільства, зокрема громадян з інвалідністю та особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Інклюзивна освіта стає доступною для дітей з особливими освітніми потребами, адже право на рівний доступ до якісної освіти та навчання за місцем проживання в умовах загальноосвітнього закладу – це право всіх дітей. Кожна людина, незалежно від особливих потреб, має право на одержання освіти, якість якої не відрізняється від якості освіти інших. Навчання в інклюзивних освітніх закладах є корисним як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для інших дітей, членів родин і суспільства в цілому. Взаємодія з іншими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами [1]. Інклюзія в освітній сфері – динамічний процес позитивного реагування на багатоманітність учнівського контингенту та ставлення до індивідуальних відмінностей не як до проблем, а як до можливостей для збагачення навчального процесу.

Питання інклюзії варто розглядати не тільки в аспекті створення доступного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта в широкому сенсі передбачає створення рівних можливостей для всіх категорій дітей в Україні. Жоден з них не має відчувати себе іншим – і це головне завдання інклюзії.

Інклюзивне навчання забезпечує доступ до освіти дітей з ООП у загальноосвітніх школах за рахунок застосування методів навчання, що враховують індивідуальні особливості таких дітей. Отримані поза соціумом дітьми з ООП знання і уміння не є дієвими, корисними для цілковитої адаптації в суспільстві, а отже, не дають їм можливості реалізуватися повною мірою як рівноправними і повноцінними членами суспільства. В інклюзивних класах діти з ООП включені в освітній процес, вони засвоюють нові форми поведінки, спілкування, вчать ся свідомо робити вибір, приймати самостійні рішення.

Варто зазначити, що якість освітнього процесу значною мірою визначається тим, наскільки враховуються й реалізуються потенційні можливості навчання й розвитку кожної дитини, її індивідуальні особливості [2]. Якими б не були фізичні та психологічні обмеження, поруч із ними в дитини завжди є резерви розвитку, використання яких може суттєво змінити якість її життя.

Створення інклюзивного освітнього середовища - це не лише відкриття інклюзивних класів або забезпечення архітектурної доступності, це також розроблення адаптованих освітніх програм, спеціальне матеріально-технічне забезпечення; підвищення компетентності педагогічних працівників та руйнування суспільних стереотипів щодо освіти таких дітей. Основна цінність організованої освіти базується на якості безпосередньої взаємодії вчителя й учнів. Будь-яка інновація, що сприятиме подальшому усуненню вчителя від такого безпосереднього спілкування з учнями, беззаперечно веде до руйнування якості освіти та сприятливого освітнього середовища.

На сучасному етапі розвитку освіти дітей з особливими освітніми потребами пріоритетного значення набуває моделювання інклюзивного освітнього середовища. У такому середовищі всі діти навчаються разом у системі масової освіти за загальноосвітніми навчальними програмами, що пристосовані до потреб такої дитини.

Серед першочергових кроків у напрямі моделювання інклюзивного середовища вбачаються такі: відмовитися від стереотипних поглядів на вчителів, учнів і навчальний процес; формувати в школі атмосферу, засновану на ідеях інклюзії; розбудувати школу як громаду; зосереджуватися на співпраці, а не на конкуренції; прищеплювати віру в свої сили кожному члену шкільного колективу.

Необхідними умовами формування інклюзивного освітнього середовища в загальноосвітніх навчальних закладах є:

- визнання педагогом необхідності використання різноманітних навчальних підходів з урахуванням різних стилів навчання, темпераменту й особистості окремих дітей;
- адаптація навчальних матеріалів для використання по-новому, підтримуючи самостійний вибір дитини у процесі навчання у класі;
- використання різних варіантів об'єднання дітей у групи;
- налагодження співробітництва та підтримки серед учнів класу;
- використання широкого спектру занять, практичних вправ і матеріалів, що відповідають рівню розвитку дитини [4].

Мета освітнього середовища – орієнтуватися на розвиток особистості та відповідати запитам соціального оточення і сподіванням людини. Освітнє середовище тільки тоді буде інклюзивним, коли матиме ряд ознак, а саме:

- спланований і організований фізичний простір, у якому б діти могли безпечно пересуватися під час групових та індивідуальних занять;
- наявність сприятливого соціального та емоційного клімату;
- створені умови для спільної роботи дітей, а також надання один одному допомоги в досягненні позитивного результату.

В інклюзивному освітньому середовищі всі діти здатні досягати успіху, втім також існує ряд переваг для дітей з особливими освітніми потребами:

- в інклюзивному середовищі діти з обмеженими можливостями демонструють вищий рівень соціальної взаємодії з іншими дітьми, які таких обмежень не мають;
- в інклюзивному освітньому середовищі підвищується соціальна компетентність і вдосконалюються комунікативні навички дітей з відмінними здібностями;

- діти з особливими потребами навчаються за складнішою й глибшою навчальною програмою, завдяки чому процес набуття вмій і навичок протікає ефективніше, а академічні досягнення покращуються;

- посилюється соціальне сприйняття дітей з відмінними здібностями завдяки методиці навчання в інклюзивних школах, де воно часто відбувається у формі групової роботи.

- працюючи в малих групах, діти навчаються бачити людину, а не її ваду, та починають усвідомлювати, що між ними та дітьми з обмеженими можливостями є багато спільного;

- дружні стосунки між дітьми з обмеженими можливостями та іншими, що таких обмежень не мають, зазвичай частіше розвиваються в інклюзивному середовищі.

Усі діти, перебуваючи в інклюзивному середовищі, можуть навчитися цінувати й поважати дітей з іншими здібностями. Вони навчаються бачити людину, а не передусім її ваду чи обдарованість, та не помічати пов'язаних із ними соціальних ярликів. Метою інклюзивного навчання є покращення навчального середовища, в якому вчитель і учні відкриті до різноманіття, де гарантується забезпечення потреб учнів і повага до їх здібностей та можливостей бути успішними [2].

На сьогодні є актуальним ще один аспект забезпечення комфортного освітнього середовища для здобувачів освіти, це універсальний дизайн в освіті, концепцією якої передбачено, що вчитель інтерпретує освітню програму і процес, щоб забезпечувати особливі освітні потреби кожної дитини без подальших суттєвих змін.

Універсальний дизайн (UNIVERSAL DESIGN) – це основа для розробки чи проектування навколишнього середовища, громадських будинків і споруд, транспортних засобів загального користування, речей, технологій, будь-яких інформаційних видань чи подачі інформації та комунікацій у такий спосіб, щоб ними могли користуватися найширші верстви населення, незважаючи на наявні в них чи можливі функціональні обмеження.

Універсальний дизайн є стратегією, яка спрямована на те, щоб проектування і наповнення різних типів середовищ, виробів, комунікацій, інформаційних технологій і послуг були доступні та зрозумілі всім і підходили для загального використання у якомога незалежний і природний спосіб, бажано без необхідності в адаптації чи спеціалізованих рішеннях.

Універсальний дизайн ґрунтується на семи принципах:

1. Рівність і доступність використання. Надання однакових засобів для всіх користувачів: для уникнення відособлення окремих груп населення.

2. Гнучкість використання. Дизайн повинен забезпечити наявність широкого переліку індивідуальних налаштувань і можливостей з урахуванням потреб користувачів.

3. Просте та зручне використання. Дизайн повинен забезпечувати простоту та інтуїтивність використання незалежно від досвіду, освіти, мовного рівня та віку користувача.

4. Сприйняття інформації з урахуванням різних сенсорних можливостей користувачів. Дизайн повинен сприяти ефективному донесенню всієї необхідної інформації до користувача незалежно від зовнішніх умов або можливостей сприйняття користувача.

5. Припустимість помилок. Дизайн повинен звести до мінімуму можливість виникнення ризиків і шкідливих наслідків випадкових або ненавмисних дій користувачів.

6. Низький рівень фізичних зусиль. Дизайн розраховано на затрату незначних фізичних ресурсів користувачів, на мінімальний рівень стомлюваності.

7. Наявність необхідного розміру і простору. Наявність необхідного розміру і простору при підході, під'їзді та різноманітних діях, незважаючи на фізичні параметри, стан і ступінь мобільності користувача [3].

Універсальний дизайн у сфері освіти:

- формує філософію освіти, навчального процесу, середовища, яке враховує потреби всіх користувачів;

- змінює стереотипи й підходи до викладання та навчання;

- визнає право кожної людини на освіту без будь-яких розмежувань;

- змінює навчальний процес і середовище, а не учня/студента;

- підтримує міждисциплінарний підхід за участі широкого кола фахівців;

- підтримує гнучкість програм, різні навчальні методики та проведення відповідного оцінювання, зважаючи на різноманіття потреб учнів/ студентів та підготовки їх до опанування матеріалу;

- вимагає від учителів, адміністрацій шкіл, фахівців розуміння того, яким чином краще інтегрувати нові навчальні методики, допоміжні технології в практику та щоденне функціонування навчального закладу;

- не є «розміром, який пасує всім», «не панацея»; насамперед, це гнучкість і пошук альтернативних рішень;

- процес, який підтримує усіх учнів, які навчаються у загальноосвітньому закладі.

У випадку, коли мало універсальності, яка розрахована на те, що кожна дитина може скористатися тими методом, наочністю і засобами, можна говорити про розумне пристосування.

Прикладом розумного пристосування в інклюзивній освіті вважається гнучкий розклад навчання. Пандуси, підйомні пристрої також є прикладом розумного пристосування у випадку неможливості реконструкції приміщень школи під потреби учнів з порушеннями опорно-рухового апарату учнів, які пересуваються на візках.

Невід'ємною складовою сучасного освітнього простору із застосуванням принципів універсального дизайну є ресурсна кімната та медіатека.

Ресурсна кімната є прикладом удосконалення інклюзивного середовища та гармонізації навчання дітей з особливими освітніми потребами, приміщення ресурсної кімнати містить навчальну, соціально-побутову, ігрову зони та зону відпочинку. У кімнаті також є кухня для розвитку дитиною щоденних навичок, а також корекційні та наочні засоби для проведення розвивальних занять. Меблі в ній модульні, що дозволяє по-різному формувати робочі зони – індивідуальні та групові. Окрім того, приміщення оснащено телевізором, ламінатором, комп'ютерним обладнанням та принтером для роботи з додатковим навчальним матеріалом.

Медіатека – це кімната, оснащена новітніми технологіями, які створюють відповідні умови для навчання дітей з особливими освітніми потребами. Візуально кімната поділена на зони: перша зона - з медіатехнічним обладнанням - використовується для розвивальних і корекційних занять з корекційними педагогами і практичним психологом. Друга – для розвитку моторики, пізнавальних процесів за допомогою інтерактивних ігор та роздаткового матеріалу, наприклад, кінетичним піском, конструктором, магнітною абеткою. Є і третя зона - для релаксації, де можна провести психоемоційне розвантаження, що дуже важливо для учнів, які швидко втомлюються, для них важливий відпочинок і часта зміна діяльності [3].

Важливим аспектом створення інклюзивного освітнього середовища в рамках Концепції «Нова українська школа» є забезпечення умов архітектурної доступності закладів освіти з урахуванням принципів універсального дизайну та розумного пристосування. Звертаємо увагу, що в Україні діють нові державні будівельні норми: ДБН В.2.2-3:2018 «Будинки і споруди. Заклади освіти», ДБН В.2.2-4:2018 «Будинки і споруди. Заклади дошкільної освіти», ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд». Ці норми є обов'язковими до виконання під час проектування та будівництва нових та реконструкції існуючих будівель, споруд і приміщень закладів освіти. Дотримання вимог архітектурної доступності дозволить створити безбар'єрне і безпечне для всіх учасників освітнього процесу середовище, забезпечуючи право дітей з особливими потребами на навчання та гармонійний розвиток в освітньому просторі.

Отже, інклюзивне освітнє середовище – це середовище, де всі учні, незалежно від своїх освітніх потреб, здатні навчатися ефективніше, підвищувати свою соціальну компетентність, вдосконалювати комунікативні навички, а також відчувати себе частиною спільноти. Створення інклюзивного середовища являє собою гнучку, індивідуалізовану систему, що передбачає не лише пристосування фізичного середовища, але й підготовку педагогів, зміну системи надання вихованцям можливості навчатись за індивідуальним навчальним планом, забезпечення медико-соціального, психолого-педагогічного та наукового супроводу, створення навчальних програм, навчально-методичного забезпечення тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наук. праць. – К.: Університет «Україна», 2009. № 6(8). – С. 10–15. URL: https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Electronni_naukovi_vidannya/Actualni_problemi/XII_Act%20problemi_tezi_2013.pdf
2. Бондар В. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти // Дефектологія. – 2003. – № 3. – С. 3–6. URL:

https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/bondar_t.i._developing_the_inclusive_setting_in_higher_education_institutions_in_ukraine.pdf

3. Колупаєва А. А., Софій Н. З., Найда Ю. М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти // Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посібник; за заг. ред. Л. І. Даниленко. – К., 2007. – 127 с. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3026/1/Sofiy_N_2.pdf
4. Таранченко О. Тенденції сучасної освіти: роль педагога у створенні ефективної інклюзивної школи // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2011. – № 1. – С. 17. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/719179/1/>

СТЕПАНЮК АЛЛА

доктор педагогічних наук,
професор кафедри загальної біології та методики навчання природничих дисциплін
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ЖИРСЬКА ГАЛИНА

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальної біології та методики навчання природничих дисциплін
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

СПІВПРАЦЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: НОВІ РЕАЛІЇ

В умовах впровадження Концепції Нової української школи зростає актуальність співпраці між середніми загальноосвітніми закладами (ЗЗСО) та закладами вищої освіти (ЗВО), адже школа готує підґрунтя для того, щоб майбутній студент став не тільки висококваліфікованим спеціалістом у своїй галузі, а й всебічно розвинутою особистістю. В рамках такої співпраці необхідна плідна співпраця педагогів усіх рівнів системи освіти, що дає можливість поєднувати їх знання, вміння, навички та досвід для ефективного вирішення нагальних проблем освіти та підвищення рівня професіоналізму.

Проведений аналіз літературних джерел [1; 2; 3] та освітньої практики засвідчив, що дослідження у рамках партнерства школи і ЗВО проводяться у таких напрямках: удосконалення навчальної діяльності та поліпшення успішності учнів; ефективний професійний розвиток педагогів; координація, розвиток та оцінювання навчальних програм і процесу навчання; мобілізація, розподіл та ефективне використання освітніх ресурсів. Однак цілісний підхід до висвітлення проблеми в сучасному трансформованому освітньому середовищі не отримав ще належного опрацювання, тому метою нашого дослідження є розробка інноваційної моделі організації партнерської взаємодії в системі «Школа – ЗВО».

Багаторічний досвід власної педагогічної діяльності, результати проведеного анкетування студентів (реалізація студентоцентричного підходу в навчанні), бесіди з учителями дозволили нам виокремити перспективні напрями інноваційної діяльності щодо співпраці ЗЗСО і ЗВО. А саме:

- відпрацювання механізмів взаємодії школи і ЗВО з метою модернізації форм і методів організації освітнього процесу;
- формування умов для професійного самовизначення учнів й підвищення рівня компетентності майбутніх абітурієнтів певного університету;
- створення ЗВО умов для вчителів щодо здійснення освіти упродовж життя. Ці напрями покладені в основу запропонованої нами моделі організації партнерської взаємодії в системі «Школа – ЗВО». Її системотвірним чинником є ідея реалізації принципів дитиноцентризму та студентоцентризму в організації паритетної взаємодії учасників освітнього процесу.

Головною передумовою подальшого успішного навчання учня, як студента ЗВО, є те, що школа й університет повинні подбати про наступність в освітніх програмах, удосконалення сучасної освіти згідно вимог Нової української школи [2]. Обговорення цих вимог здійснюється на спільних семінарах, круглих столах, на науково-практичних конференціях, панельних дискусіях, які організуються для учителів шкіл і викладачів ЗВО. Такі форми співпраці дають